Ветар, планински врхови, птице и бескрајност хоризонта као оличења сложености и недокучивости смисла који се надвија над индивидуалним судбинама готово лајтмотивски провејавају кроз есејистички израз Стефана Синановића, понегде позајмљени из тумачених остварења, али увек домишљени и дочитани у целину коју твори књига *На пӯтӯ за Небраску*. Према истом принципу, натукнице којима се обележавају унутрашњи немири, егзистенцијалне клопке и запитаност над основним хуманистичким вредностима формирају се кроз сталну сумњу, преиспитивање, смуцање, лутање и трагање за одговорима (140) којих, на концу, можда ни нема.

* * *

Књига есеја *На пӯтӯ за Небраску* темељи се на свести о нераздвојивости живота, литературе и филозофије, која омогућава стално трагање и путовање између различитих крајности омеђених америчком културом XX и XXI века. Есејистички израз Стефана Синановића достиже изузетно високе естетске домете када аутор допусти себи да буде присан, саживљен са уметношћу, тако да збирање и обнављање искустава и сазнања постане основа његове речи, док теме са израженијом полемичком интонацијом, природно, бивају лишене лирског штимунга, али зато задобијају јаснији увид у ауторове друштвенополитичке преокупације. Ужитак у потрази за америчким литерарним пејзажима, музичким нумерама и кадровима серија које су обележиле читаве жанрове и генерације верних гледалаца обједињен је метафориком путовања, на које ваља поћи, заронити у сутон, у потрагу за добрим човеком, слободом, сазнањем и смислом. Нешто ће се успут и пронаћи.

Мср Ленка С. НАСТАСИЋ
Истраживач приправник
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
lenka.nastasic@ff.uns.ac.rs
ORCID: 0009-0008-9755-7919

„ДА ВЕЋ ЈЕДНОМ БУДЕ КРАЈ”

Владимир Вујовић, *Слободни удари*, Народна библиотека „Јован Поповић” – Партизанска књига, Кикинда 2025

Иако се Владимиру Вујовићу може пришити етикета *младо̄ аӯто̄ра*, у питању је потпуно формирани стваралац, обимом невеликог али квалитетом врло уједначеног опуса, који чине романи *Силенцио* (награђен

2017. „Првом књигом" Матице српске), *Спаљивање Јошуа дрвета* (2021) и *Разговори с Вјештицом* (2025), уз бројне кратке приче објављиване у периодици. Овај корпус проширен је књигом прича *Слободни ударци*, која је на прошлогодишњем конкурсу за Награду „Ђура Ђуканов" Народне библиотеке „Јован Поповић" из Кикинде изабрана за најбољу, да би након објављивања добила Награду „Едо Будиша" и посебно признање Европске награде за књижевност. На самом почетку потребно је истаћи како у питању није компилација ауторових досадашњих остварења (која свакако заслужују да дођу пред публику), већ свеже написано дело, у које је Вујовић улио и своје искуство романсијера; стога не чуди прилично уједначени квалитет његових *Удараца*, у којима од девет прича седам можемо сматрати врхунским.

Књигу отвара једна од две мање амбициозне приче, „Ђавољи дах" (друга је „Анозогнозија"), која говори о последњим данима писца Олдуса Хакслија. Насловни ђавољи дах је „ветар који се понекад спусти из пустиње Мохаве све до обале Тихог океана", познат као „Санта Ана, Satanás, врели дах Сатане, [који] доноси са собом немир, ватру и смрт"; као што је то често случај код Вујовића, у питању је мотив на граници природног и натприродног. Ђавољи дах носи смрт и разарање, а у једном необичном сплету околности у смрт заједно води Хакслија и америчког председника Кенедија. Хакслијев одлазак је, наравно, представљен као пролазак кроз „врата опажаја", која можда отвара ђавољи дах, а можда „нешто друго". Међутим, епилог приче открива да, иако је индивидуално бекство можда и могуће, ђавољи дах представља константу овог света, о чему говори исечак са Википедије о серији пожара. Хронотоп америчке пустиње, вреле и црвене, у којој лају којоти, одступа од завичајности карактеристичне за Вујовића. За американу *Ђавољи дах* још је чвршће везана преокупација једним од најзначајнијих места америчког митоса: атентатом на Кенедија, предметом бројних дела као што су нпр. *11/22/63* Стивена Кинга и *Флешбек* Дена Симонса.

„Будалино злато" доноси интригантну премису: студент-станар (од једног тренутка више не студент) покушава да наведе своју станодавку (Бабу) да му препише стан. Баба је стара, склона контроли и наметању низа бизарно строгих правила, која једино станар-наратор успева да испоштује, и то због тога што се нада да ће она у њему видети достојног наследника њене имовине. Нараторов план пада у воду у тренутку када се појављује његов такмац Ксенија, која у борби бира другачији приступ: уместо да иде уз длаку Бабиној ригорозности, она је подсећа на чари разуздане младости. У причу се ускоро уплиће и Ксенијин дечко Ненад, осуђивани криминалац, и њих двоје успевају да у потпуности истисну наратора из игре, због чега је он принуђен да осмисли ризичан план за повратак... „Злато" је врхунска хумористичка прича у којој су

сви ликови достојни сажаљења због својих судбина, али и одбојни због својих личности. Више него икада, у савременом свету економске кризе, тема делује свеже и релевантно, а посебно добар утисак оставља то што се нараторов суноврат одиграва постепено, све време бивајући прикривен маском здравог разума.

Сличан утисак свежине оставља и „Завод". Аутор умешно избегава уплитање у дневнополитичке теме и провидну сатиру и, директно на Кафкином трагу, ствара аутономни универзум апсурда. Јосиф С. (алузија је очигледна) службеник је насловног Завода, који у пензији, најзад ослобођен правила те строге установе, може да посети тајанствену Палату и упозна своју симпатију Јелу, с којом је дотад комуницирао само телефонским путем. Да би до ње стигао, Јосиф С. мора се успети низом степеница. На том путу, један по један, оставља поклоне за Јелу, затим делове своје одеће, а на крају напушта и двоножно кретање, све се више приближавајући поду, док не почне да пузи. У питању је маестрална инверзија мотива успона, који у апсурдном хронотопу Палате добија негативну конотацију пада. Тај пад није *descensus ad inferos*, који јунака проводи кроз утробу Земље како би се из ње вратио преображен, већ једна пре свега биолошка деградација, обртање филогенезе које човека води примитивном прапостојању; ова тема бива употпуњена начином на који је одсудни сусрет с Јелом остварен. Лишен очигледне поруке, „Завод" оставља утисак префињене суптилности и смисла за хумор.

Гледајући прве три приче у збирци, морамо бити импресионирани тиме како су потпуно различите у својим стиловима и приповедним гласовима; ово говори о ауторовом списатељском умећу. Четврта прича, „Анозогнозија", истражује необичан сензорни поремећај назван Антонов синдром, који представља слепило упарено с његовим неприхватањем. Вујовић истражује начин на који мозак попуњава недостајуће сензорне информације, градећи паралелну стварност. Попут „Ђавољег даха", у питању је обимом и амбицијом мање остварење, које клиничком прецизношћу води према ефектном *ūанчлајну*. Посебна ефектност остварује се кроз занимљиву структуру, а вреди похвалити и Вујовићеве оригиналне, ефектне слике тела, у којима је видљиво ауторово медицинско залеђе.

За „Анозогнозијом" следи можда и најбољи слободни ударац: „Тресетно штављење", које, такође, у свом наслову садржи један занимљив медицински феномен: у питању је очување лешева у тресетиштима, где, под условима недостатка кисеоника, могу бити „очувани хиљадама година", изгледајући „као мумифицирани". Нараторка – студенткиња која (нимало случајно!) управо спрема последњи испит, Судску медицину – одлучује да истражи формативно место свог детињства, кућу на језеру у коју је њена породица почела да одлази пре десет година. Кућа је купљена од познатог глумца када је студенткиња имала пет година,

породица је у њу ишла током наредних десет, након чега је традиција прекинута. На самом почетку приче, она размишља због чега је дошло до тог прекида континуитета, и присећа се дечјих игара са својим братом од тетке (именованим једино као Р.), с којим је у ували налик пећини открила мумифицирано тело које су назвали „Дрветом".

Њихово заједничко одрастање, посматрано из перспективе садашњости, није обојено носталгијом: нараторка памти непријатне ноћи проведене у истом кревету и олакшање које је осетила када је добила сопствени. Жеља да схвати шта се заправо десило у тој прошлости студенткињу нагони на поновни сусрет са Р.-ом. Брат упорно одбија да говори о детињству, избегава тему Дрвета, и прети својој сестри. Током овог разговора она изговара реченицу у којој је сажета суштина читаве приче: „Дрво уопште није дрво, никада то није било, јер да је само дрво, онда не бисмо данас били овде. Зар не?" Р. скреће пажњу на њене подлактице, које говоре о вишеструким покушајима самоубиства, и покушава да је оспори као маштара и непоузданог приповедача. Осујећена и без одговора, она се окреће последњем решењу које јој је остало: повратку на језеро, у трагичну увалу своје прве младости, где је Дрво и даље чека, нудећи утеху: „Легла сам му у наручје, допустила да ме обгрли".

„Тресетно штављење" у својој премиси евоцира „Пад куће Ашер" великог америчког писца Едгара Алана Поа: ту је мотив инцеста између брата и сестре; одраз Родериковог имена у тајанственом иницијалу Р.; мотив пропадања куће као метафоре пропасти породице; даље, сама та кућа, на језеру, веома подсећа на кућу Ашерових по свом изгледу и локацији; сличан је и крај приче, где загрљај с Дрветом одражава коначан Родериков загрљај с Маделин, који га преводи у смрт. Међутим, док код Поа инцест представља метафизичку чежњу за једним и поетско сједињење двеју половина једног бића, Вујовић дубински деконструише романтичарске наративе, градећи слојевиту причу о сексуалном узнемиравању, запостављању и трауми. Р. више није друга половина своје сестре, већ само њен злостављач; кућа се не руши, већ се само распада, неспособна да читаоцу пружи ону катарзу коју му даје дом Ашерових; *тресетно штављење* тако постаје метафора очувања зла, насиља и греха који опстају у *средини без кисеоника.*

Дубоки мрак скривен у срцу породичне приче проналази се и у наредној причи, „Молох", смештеној у неодређеној блиској будућности, снажно обележеној политичким и друштвеним променама. Наратор, научник пореклом из Петровца, враћа се у завичај, на светску МетАнт конференцију у Будви, која представља јединствену прилику за сусрет са тајанственим доктором Ханибалом Мухтакаром. Мухтакар је предводник новог светског поретка, жрец трансхуманизма и, изнад свега, личност о којој се не зна скоро ништа: „Његове биографије на Википе-

дији постоје у више од двадесет језика и ни на једном језику се податак о години и месту његовог рођења не подудара. [...] Исто је важило и за остале податке." Средиште докторовог дејства је амерички носач авиона преименован као Кибела, који представља „највећу крстарећу клинику за пластичну хирургију на свету"; иако се то не експлицира, поприлично је јасно да у питању нису једноставне (или сложеније) реконструктивне операције, већ сложене телесне модификације. Мухтакар у наратору препознаје једног од својих бивших пацијената, што води читавом ланцу наговештаја који ће читаоцу, али не и наратору, открити барем један део слагалице, који бива потврђен и оним током приче који садржи наводе о чудној риби, *крњи їолемој*. У позадини свега, као мијазма, налази се наговештени неопаганизам модерне медицине са њеним људским и дечјим жртвама; у питању је, у суштини, критика одређених тенденција савременог света.

„Ноћни лет за Картагину" бави се феноменом рата и њиме изазваним поремећајима свести; то је чудно написана, стилизована прича која из дечје перспективе говори о судбини једног (неименованог) села и неколико људи из њега: Оца, Мајке, Друга, Старе Луде и, на крају, самог наратора. Централни мотив летећег ћилима до самог краја остаје неразјашњен и неразјашњив, на граници реалистичког и фантастичког објашњења, што говори о природи рата као нечега што ремети ред и ставља друга питања под тепих. Прича, иако нејасна, плени својом атмосфером и доследно изграђеним светом који читаоца и самог слуђује и увлачи га у фантазмагорични хронотоп ратне параноје.

„Меланхолија самураја" класична је прича која преиспитује (али и додатно мистификује) једно од централних места црногорске културе: причу о Лексу Саичићу који је у двобоју победио самураја. Својом занимљивом структуром сачињеном од низа наратива унутар наратива, она наводи на питања о границама фикције и реалности: наиме, прича о редитељу Јану Енгу који покушава да сними филм о Саичићу је, с једне стране, прича о откривању заборављене историје, а с друге прича о њеном конструисању. Наиме, тиме што се на самом крају Енг именује као аутор приповетке (која говори о његовој потрази и неуспеху), све што претходи том сазнању бива доведено у питање; степенасто нарастајућа релативизација говори о сложеној семантичкој структури наратива, који тако откривају своју улогу *мета*наратива, односно приповедања о приповедању. Историја као фикција, документарни филм као конструкција и приповетка као највећа обмана од свих тако постају неодвојиво испреплетени у овој историографској метафикцији Владимира Вујовића.

Књигу завршава прича „Смрт од воде"; наслов је, наравно, очигледна референца на Елиота. Четири питореске књижевне личности – Писац Романа Река Т. Карас, Уклети Песник М. Саломон, Оштра Кри-

тичарка А. Кукали и Млади Песник В. Луботински – награђени су „једномесечним крстарењем Средоземљем у здруженом подухвату неколико ЕУ фондова и невладиних организација из земаља Централне Европе, уз доминантно учешће приватне фондације у власништву господина Васка Боа Мортеа". Свет писаца, критичара, промоција и стипендија приказан је оштро и сатирично, с великом дозом хумора. Нарочито је гротескан лик Т. Караса; овај културни прегалац са собом носи револвер, којим често прети сапутницима. Међутим, као да не знају за Чеховљеву пушку, остали путници су „подразумевали [...] да Карасов пиштољ није прави, што ће се показати као необјашњива неопрезност"; у питању је само једна од забавних досетки којима текст обилује. Хумористични ликови су, међутим, бачени у озбиљан заплет, који се бави темпоралним исклизнућима. Њихова прва најава налази се у књизи коју добија Луботински: у питању је, како открива, његова прва збирка песама, објављена пре више година. Мистерија времена, које се, као у четвртом певању *Пусте земље*, креће у вртлозима, развија се с мајсторским умећем, да би у крешенду била насилно угушена пиштољем, у жељи да се поврати линеарни наратив, „Да већ једном буде крај", како се збирка маестрално завршава.

На самом крају, остаје нам да још једном поновимо закључак како је Вујовић прави књижевни камелеон: приче у овој збирци доносе девет разноврсних приповедних гласова и читалачких искустава. Аутор је велики познавалац традиције америчке кратке приче, коју успешно баштини; у исто време, он показује утемељеност у класицима европске књижевности, као и изразиту завичајну ноту, која се огледа у евокативним морским хронотопима, али и у преиспитивању наратива културе из које потиче. Фузијом свих ових утицаја и тежњи Вујовић нам показује узорни лик једног балканског писца, окренутог према свима, али пре свега — према себи. У свету трендова, јефтиних имитација и културног колонијализма, аутентичност делује као да је осуђена на пропаст, али, притешњена уз зид, она зна да се неочекивано одбрани – и то, некада, баш *Слободним ударцима*.

Мср Милош Д. МИХАИЛОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске академске студије
m.m.zeon@gmail.com
ORCID: 0009-0009-9944-7606